

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเรื่อง แนวทางในการจัดการความรู้โดยใช้เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพแหล่งเรียนรู้ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ต.โคกโคเฒ่า เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และหาแนวทางในการจัดการความรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนโดยใช้เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ผู้วิจัยได้สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ นำเสนอรายละเอียดตามลำดับ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางในการจัดการความรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนโดยใช้เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน สรุปผลการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

5.1 บริบทชุมชน: สภาพแหล่งเรียนรู้ชุมชนและกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน

ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำธรรมชาติ 2 แหล่ง การคมนาคมสะดวก มีโทรคมนาคม พร้อมสาธารณูปโภค ประปา-ไฟฟ้า ทุกครัวเรือน สภาพสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรในชุมชนค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีวิถีชีวิตเรียบง่าย ไม่มีปัญหารุนแรง การปกครองท้องถิ่นอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล มี 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านโคกโคเฒ่า หมู่ 2 บ้านลำยาง หมู่ 3 บ้านสามก๊ก หมู่ 4 บ้านสามหนอง ประชากร 3,798 คน 1,206 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีอาชีพ เกษตรกรรม ทำนา ทำสวน มีโรงงานผลิตไม้แปรรูป โรงงานกรอบรูป โรงงานแคบหมู และโรงงานขนมปัง มี กลุ่มอาชีพสตรีแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ 6 กลุ่ม และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 4 กลุ่ม

สภาพแหล่งเรียนรู้ชุมชน พบว่า ในตำบลโคกโคเฒ่ามีแหล่งเรียนรู้ 19 แห่ง โดยทั่วไป แหล่งเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่ามีความพร้อมในการใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ในระดับปานกลาง ศูนย์การเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่มีความพร้อมและมีการใช้ทำกิจกรรมชุมชนมากที่สุด กลุ่มการเกษตรอินทรีย์เป็นกลุ่มอาชีพที่มีการดำเนินงานเป็นระบบมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ในชุมชน มีการจัดกิจกรรมการผลิตปุ๋ยเม็ด มีตราผลิตภัณฑ์ “เพชรพานทอง” บรรจุถุงจัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีผลกำไรเพิ่มขึ้นตลอดมา สามารถช่วยเหลือสมาชิกในการลงทุนเพื่อการประกอบอาชีพให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนที่ผ่านมา พบว่า มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นในเรื่องการประกอบอาชีพหลัก และอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ครัวเรือน ใช้วิธีการจัดกลุ่ม

สนใจ อาทิ กลุ่มจักสาน กลุ่มขนมหวาน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผลิตปุ๋ยเม็ด กลุ่มสตรีแม่บ้าน เป็นต้น ในแต่ละกลุ่มจะมีผู้นำและกรรมการผู้รับผิดชอบกลุ่ม มีการจัดอบรมความรู้จากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ ศูนย์การศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอเมืองสุพรรณบุรี พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ มีการสอน/อบรมการจักสาน การทำดอกไม้จัน การทำน้ายาล้างจาน น้ายาปรับผ้านุ่ม การเพาะเห็ด การทำปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น ส่วนใหญ่ชุมชนจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ โดยมีการจัดประชุม และจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ภายในอาคารจัดเป็นมุมแสดงผลงาน ผลิตภัณฑ์ชุมชน ประวัติความเป็นมาของกลุ่ม โครงสร้างการบริหารงานชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ สถาบันการเงินของชุมชน และใช้เป็นสถานที่ของศูนย์ฝึกอบรมของ กศน. ซึ่งระบบบริหารจัดการของศูนย์ดำเนินงานในรูปคณะกรรมการ สำหรับกลุ่มอาชีพ และกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต มีการรวมกลุ่มตามความสมัครใจ มีการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการเช่นเดียวกัน นอกจากนี้มีการใช้เป็นสถานที่ในการจัดด้านบันเทิงต่างๆ กิจกรรมที่ส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาต่างๆ ของท้องถิ่น ในวันสำคัญ เช่น ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ และวันลอยกระทง เป็นต้น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ จึงถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ภายในชุมชน

5.2 เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

เครือข่ายภายในชุมชนโคกโคเต่าเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ตามวิถีชีวิตชนบทไทยมีการรวมกลุ่มตามความสมัครใจในเครือญาติ และครอบครัว มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพชุมชน โดยแต่ละกลุ่มจะมีขอบเขตโครงสร้างที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นหัวหน้า ใครเป็นสมาชิก มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการ กฎระเบียบการดำเนินงานและผลตอบแทนเป็นรูปธรรมในระดับหนึ่ง มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายภายในชุมชน ระหว่างกลุ่มอาชีพ และระหว่างหมู่บ้านโดยการร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ในลักษณะเครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน

ในการจัดการความรู้ชุมชน พบว่าเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนโคกโคเต่ายังไม่มีมีการดำเนินการเป็นระบบเครือข่ายอย่างชัดเจน ส่วนใหญ่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันซึ่งกันและกัน สำหรับกลุ่มอาชีพจะมีผู้นำกลุ่มไปร่วมกิจกรรมจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ แล้วกลับมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกัน มีการจัดประชุมสัมมนาและฝึกอบรม ให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ ในขณะที่คนรุ่นใหม่จะช่วยเหลือกลุ่มในเรื่องการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ การใช้คอมพิวเตอร์ การตกแต่งและการออกแบบผลิตภัณฑ์ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพ ชุมชนได้รับการส่งเสริมให้ความรู้ทางเกษตร โดยมีนักวิชาการมาแนะนำวิธี ปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมี มาเป็นอินทรีย์ และใช้สมุนไพร และมีการพัฒนาผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด ซึ่งจัดจำหน่ายโดยเครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษ มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมคนในชุมชนให้มีรายได้เพิ่มจากการฝึกอบรมของ กศน. และพัฒนาชุมชน เช่น ทำน้ายาซักผ้า น้ายาปรับผ้านุ่ม สบู่ ครีมอาบน้ำ พวงหรีด ดอกไม้จัน ฯลฯ ลักษณะการจัดกิจกรรมของเครือข่ายเป็นไปการแลกเปลี่ยนเกื้อกูล

ผลประโยชน์ต่อกัน ร่วมมือร่วมแรงกันพัฒนาให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง ปัจจุบันชุมชนมีตราสินค้า “เพชรพานทอง” เป็นที่รู้จักและยอมรับของทุกคนในชุมชนและจากชุมชนใกล้เคียง

สำหรับเครือข่ายภายนอกของชุมชนโคกโคเฒ่าเป็นรูปแบบเครือข่ายการพัฒนาชุมชน โดยองค์กรภาครัฐ อาทิ กรมพัฒนาชุมชน กรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และกรมการปกครองท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามนโยบายและแผนพัฒนาชุมชนของรัฐบาล หน่วยงานท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเครือข่ายให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนโดยชุมชน มีการทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มีการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารจากเครือข่ายภายนอกสู่ภายในชุมชนโดยผ่านผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชน แต่ยังไม่มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการความรู้ชุมชนมากเท่าที่ควร

5.3 ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อค้นหาแนวทางในการจัดการความรู้ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยใช้เครือข่ายการเรียนรู้

แนวทางในการจัดการความรู้โดยใช้เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนโดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อค้นหาปัญหา และแนวทางแก้ไขในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1) องค์ประกอบของการจัดการความรู้ชุมชน ที่สำคัญซึ่งมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ คน เทคโนโลยี และกระบวนการ

1.1) คน ในชุมชนโคกโคเฒ่าส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับพื้นฐาน มีผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ มีการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีแหล่งการเรียนรู้หลากหลายมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตเป็นหน่วยงานที่ให้บริการวิชาการแก่ชุมชน มีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ วัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพ ผู้นำชุมชนสามารถสร้างความรู้/แสวงหาความรู้เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิผลได้ แต่ในกระบวนการจัดการความรู้ชุมชนยังไม่เป็นระบบ ไม่มีหน่วยงาน/กลุ่มทีมงานที่จะจัดการความรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนบางหมู่บ้านมีน้อย

1.2) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในโรงเรียน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐในชุมชนโคกโคเฒ่า แต่ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ของชุมชน ปัญหาสำคัญคือการขาดแคลนสื่อ อุปกรณ์เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการดำเนินงานของศูนย์

1.3) กระบวนการ (Process) พบว่าการจัดการความรู้ของชุมชนให้เกิดผลอย่างจริงจังเป็นเรื่องค่อนข้างยาก เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากองค์กรปกครองท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการเรียนรู้มีเป้าหมายเพื่อการประกอบอาชีพ มีการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม แต่กระบวนการจัดการความรู้ชุมชนยังไม่เป็นระบบ ไม่มีทีมงานที่จะจัดการความรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนมีน้อย ไม่มีเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้จากภายนอกชุมชนที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ โดยผู้นำชุมชนจัดประชุม หรือ

ผู้นำกลุ่มบอกเล่าให้สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมเรียนรู้ ไม่มีการรวบรวม/จัดเก็บองค์ความรู้ ไม่มีการรวบรวมการตรวจสอบ/ประเมินผลการนำไปใช้อย่างเป็นระบบ

2) กระบวนการจัดการความรู้ชุมชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการจัดการความรู้ “ชุมชนโคกโคเต่าสามัคคี มีความสุข เข้มแข็ง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น” โดยสรุปกระบวนการจัดการความรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ มีดังนี้

2.1) การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification) พบว่าความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ส่วนใหญ่เป็นความรู้แบบไม่ชัดแจ้งที่แฝงในตัวบุคคลในชุมชน เกิดจากการประกอบอาชีพ สืบทอดจากคนรุ่นเก่าๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพหลัก ชุมชนต้องการความรู้ทางด้านอาชีพเสริม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาดและการทำวิสาหกิจชุมชน

2.2) การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) ภายในชุมชนมีครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพหลักเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอาชีพและสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะจากการปฏิบัติงาน ชุมชนสามารถแสวงหาความรู้ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมการต่างๆ ของกลุ่มอาชีพ/หน่วยงานในพื้นที่ และแสวงหาได้จากหน่วยงานต่างภายนอกชุมชนและเครือข่าย

2.3) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) ส่วนใหญ่ชุมชนสร้างความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนทุกช่วงวัย เกิดจากการพูดคุยกันของผู้นำชุมชนกับเพื่อนบ้านและเครือญาติ มีการถ่ายทอดความรู้ภายในกลุ่มอาชีพ มีการประชุม ทำประชาคมหมู่บ้านมีการสร้างความรู้จากสมาชิกเครือข่ายของชุมชนโดยผู้นำชุมชน มีการทดลองปฏิบัติ ลองผิดลองถูก แล้วปรับปรุงพัฒนาจนเกิดองค์ความรู้ที่ต้องการ ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้จากประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคล และความรู้จากภายนอกที่หน่วยงานภายนอกมาจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้

2.4) การจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ (Knowledge Storage and Retrieval) ชุมชนโคกโคเต่า ยังไม่มีการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่เป็นความรู้แฝงที่มีอยู่ในตัวบุคคล ไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นความรู้ที่ชัดแจ้งเป็นรูปธรรม ในการดำเนินงานกลุ่มอาชีพและกลุ่มออมทรัพย์ มีการจดบันทึกเป็นสมุด/เอกสารที่เก็บรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ แต่ไม่มีการจัดเก็บโดยใช้เทคโนโลยี มีการจัดเก็บผลการดำเนินงานในรูปเอกสารแยกตามกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีคณะกรรมการดำเนินงานรับผิดชอบ

2.5) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ชุมชนโคกโคเต่ามีการถ่ายทอดความรู้ในหลายรูปแบบ อาทิ การเล่าสู่กันฟัง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนช่วยเพื่อน สอน ศึกษาดูงาน และศูนย์การเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้โดยชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกชุมชน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการจัดอบรมฝึกอาชีพโดยผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานภาครัฐ

2.6) การใช้ความรู้ (Knowledge Utilization) ชุมชนโคกโคเต่ามีการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานกลุ่มอาชีพของชุมชน เป็นการนำความรู้ที่มีฐานความรู้อยู่แล้วบูรณาการร่วมกับองค์ความรู้ที่ได้จากการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อาทิ ชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานจากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยนำองค์ความรู้ในการใช้วัสดุพลาสติกที่ได้รับการอบรมจาก กศน.มาประยุกต์ในการออกแบบต่างๆ มีการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการเกษตรมาประยุกต์ใช้กับองค์ความรู้ใหม่ใน

เรื่องการผลิตปุ๋ยมีการพัฒนาจากการผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพเป็นปุ๋ยอัดเม็ดที่มีการบรรจุถุงมีตราเป็นของชุมชน (ตราเพชรพานทอง) เป็นต้น

2.7) การติดตามประเมินผลความรู้ (Knowledge Evaluation) ในส่วนการจัดการความรู้ของชุมชนโคโคเคมาโดยรวมไม่ได้ปรากฏชัดเจน แต่มีการจัดประชุมผู้นำชุมชน คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ของชุมชนที่ศูนย์การเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ เพื่อรายงานผลการดำเนินงานของชุมชน มีการติดตามผล การดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยประเมินจากคุณภาพและจำนวนผลิตภัณฑ์ และผลตอบแทนทั้งในรูปตัวเงินที่เพิ่มขึ้นและรางวัลที่ได้รับของสมาชิกกลุ่มและชุมชน

5.4 ผลการวิเคราะห์ SWOT ในการจัดการความรู้ชุมชน

1) **จุดแข็ง (Strengths)** ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในชุมชนโคโคเคมา พบว่าองค์ประกอบของการจัดการความรู้ชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ชุมชนมีจุดแข็งในเรื่องกระบวนการสร้าง แสวงหาความรู้และการใช้ประโยชน์เป็นอันดับแรก ส่วนในรายละเอียดพบว่ามี 4 เรื่องที่เป็นจุดแข็ง คือ เรื่องการสร้างและแสวงหาความรู้ใหม่ๆ การกำหนดวิสัยทัศน์ การค้นหาความรู้โดยใช้เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ชุมชน และการแบ่งปันความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด จากการสนทนากลุ่มได้สรุปผลจุดแข็งในการจัดการความรู้ชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนมีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีต้นทุนทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้าน มีการรวมกลุ่มสนใจ กลุ่มอาชีพต่างๆ มีกลุ่มออมทรัพย์หลายกลุ่ม และมีการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. ผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำเป็นที่ยอมรับของชุมชน มีวิสัยทัศน์ร่วม มีระบบการบริหารจัดการชุมชนที่ดี มีผู้นำเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนและสืบทอดความรู้จากคนรุ่นเก่า

3. มีการค้นหา แสวงหา สร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ มีการถ่ายทอดความรู้ แบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน

4. มีการนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ พัฒนาผลิตภัณฑ์ และแก้ปัญหาชุมชน

5. มีการติดต่อสื่อสารผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัย สะดวกรวดเร็ว

2) **จุดอ่อน (Weaknesses)** ชุมชนมีจุดอ่อนในเรื่องความรู้ความสามารถของประชาชนในท้องถิ่น และเรื่องการตรวจสอบ/ปรับปรุงความรู้ที่มีอยู่ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเสมอ จากการสนทนากลุ่มได้สรุปผลจุดแข็งในการจัดการความรู้ชุมชน ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนหลายแห่งยังไม่มีการบริหารจัดการเพื่อใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเข้าถึงข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ การสืบค้นองค์ความรู้ไม่สะดวก ไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

2. สมาชิกกลุ่มสนใจต่างๆ มีการศึกษาน้อย ขาดทักษะในสืบค้นและการคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. การจัดเก็บองค์ความรู้ของชุมชนยังไม่เป็นระบบฐานข้อมูลที่ชัดเจน ไม่มีการบันทึกเป็นเอกสาร มีการจัดเก็บข้อมูลตามกลุ่มต่างๆ แต่ขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างกลุ่ม

4. การถ่ายทอดความรู้ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในวงแคบๆ ภายในครอบครัว เครือญาติ และในกลุ่มสนใจ

5. ไม่มีระบบการจัดการการประมวล กลั่นกรองหรือตรวจสอบปรับปรุงองค์ความรู้ที่มีอยู่

6. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีน้อย ขาดพลังความสามัคคีเพื่อสร้างชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

7. ยังไม่มีการวางระบบเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

3) โอกาส (Opportunities) จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกชุมชนในด้านสังคม การเมือง และการปกครองท้องถิ่น พบว่าเรื่องการประสานงานของเครือข่ายกลุ่มอาชีพต่างๆ มีโอกาส มากที่สุด และในด้านสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ พบว่าเรื่องของการสร้างอาชีพเสริมมีโอกาสมากที่สุด เป็นอันดับแรก รองลงมาเป็นเรื่องการจัดกิจกรรมกลุ่มอาชีพ การส่งเสริมธุรกิจชุมชน และผลิตภัณฑ์ ตำบล (OTOP) จากการสนทนากลุ่มได้สรุปผลในการจัดการความรู้ชุมชนมีโอกาสดังนี้

1. มีการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในระดับนโยบาย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต อาทิ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อรรถาศัย (สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียน, กศน.) และ กรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

2. มีเครือข่ายชุมชนต้นแบบเกิดขึ้นมากมาย จากภายนอกชุมชนทุกระดับ

3. การสื่อสารด้านเทคโนโลยีทันสมัย รวดเร็ว ทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ ไร้ขอบเขต การเข้าถึง สืบค้น แบ่งปันและแลกเปลี่ยนทำได้สะดวกรวดเร็ว กว้างขวาง

4) อุปสรรค (Threats) ชุมชนมีอุปสรรคมากที่สุดในเรื่องงบประมาณสนับสนุนด้านการ เรียนรู้/การศึกษาในท้องถิ่น จากการสนทนากลุ่มได้สรุปผลในการจัดการความรู้ชุมชนมีอุปสรรค ดังนี้

1. งบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ ของชุมชนมีน้อย

2. การบริหารท้องถิ่นในระดับตำบลยังขาดการประสานสายสัมพันธ์ระหว่างเครือข่าย กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนกับเครือข่ายภายนอก

3. การประชาสัมพันธ์ ให้บริการการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภายนอก และการสื่อสาร ภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ทั่วถึง

4. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้ชุมชนไม่สามารถปรับตาม ได้ทัน

5.5 บทเรียนจากการศึกษาชุมชนต้นแบบ แหล่งเรียนรู้ดอนหวาย-ท่าจีน ตำบลบาง กระทีก อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม

ประสบการณ์จากการทัศนศึกษาชุมชนต้นแบบแหล่งเรียนรู้ดอนหวาย-ท่าจีน ตำบล บางกระทีก เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการจัดการความรู้ที่อำนวยความสะดวกให้ชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นช่องทางที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอกของชุมชน เป็น บทเรียนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ได้องค์ความรู้ที่สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยสรุป ดังนี้

1. การสร้างความสามัคคีปรองดอง ความพร้อมเพรียงของชุมชน และการทำงานเป็นทีม
 2. แนวทางในการดำเนินงานของผู้บริหารท้องถิ่นที่เชื่อมโยงถึงผู้นำชุมชนทุกระดับ/ทุกกลุ่ม และการเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนให้เป็นแบบอย่างที่ดี
 3. แนวทางในการสร้างกลุ่มอาชีพให้มีความเข้มแข็ง ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน การผลิตและการจัดจำหน่าย และการสร้างเครือข่ายของกลุ่มอาชีพ
 4. แนวทางในการพัฒนาและการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน เครื่องจักสาน การทำขนมไทย แปรรูปอาหารท้องถิ่น อาทิ ข้าว ถั่ว กุ้ง ปลาสาม เป็นต้น
 5. แนวทางในการหาตลาด ช่องทางในการจัดจำหน่ายสินค้าชุมชน และการสร้างตราผลิตภัณฑ์ชุมชน
 6. แนวทางในพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- ผลประเมินการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ แหล่งเรียนรู้ดอนหวาย-ท่าจีน พบว่าผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยมีความพึงพอใจโดยรวมมากที่สุดเป็นอันดับแรก รองลงมาเป็นการประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต และประสบการณ์/ความรู้ที่ได้รับ

5.6 ผลประเมินการจัดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลประเมินการจัดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางในการจัดการความรู้ชุมชนโดยใช้เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนโคกโคเฒ่าเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในภาพรวมมีความพึงพอใจมาก โดยมีความพึงพอใจมากที่สุดในเรื่องการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ของชุมชน และวิทยากรกระบวนการ รองลงมาเป็นเรื่องการเข้าร่วมโครงการประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการความรู้ ความเหมาะสมในการดำเนินโครงการ และแนวทางในการจัดการความรู้ของชุมชน

5.7 แนวทางในการจัดการความรู้ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยใช้เครือข่ายการเรียนรู้

ผลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อน โอกาส/อุปสรรคในการจัดการความรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า ได้สรุปแนวทางในการจัดการความรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า โดยเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ดังนี้

- 1) **พัฒนาทีมงานเครือข่ายการจัดการความรู้ชุมชน** เพื่อสร้างทีมงานในการจัดการความรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า ให้สามารถบริหารจัดการ สร้างและแสวงหาความรู้ที่จำเป็นมาใช้ประโยชน์ในชุมชน ทำให้ประชาชนดำรงชีพได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน
- 2) **พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต** เพื่อยกระดับแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่คนในชุมชนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้สะดวกรวดเร็ว เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา รวมถึงเป็นแหล่งที่เอื้อให้เกิดการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของประชาชน
- 3) **พัฒนาระบบการจัดการความรู้** เพื่อให้การดำเนินงานตามกระบวนการจัดการความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายนำไปสู่วิสัยทัศน์ในการจัดการความรู้ของชุมชน

4) สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนโคกโคเฒ่าเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเพื่อหาแนวทางในการจัดการความรู้โดยใช้เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. สภาพแหล่งเรียนรู้ชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ตำบลโคกโคเฒ่า เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สภาพแหล่งเรียนรู้ชุมชน โดยทั่วไปแหล่งเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่ามีความพร้อมในการใช้ทำกิจกรรมต่างๆ พอสมควร ศูนย์การเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่มีความพร้อมและมีการใช้ทำกิจกรรมชุมชนมากที่สุด กลุ่มการเกษตรอินทรีย์เป็นกลุ่มอาชีพที่มีการดำเนินงานเป็นระบบมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีผลกำไรเพิ่มขึ้นตลอดมา สามารถช่วยเหลือสมาชิกในการลงทุนเพื่อการประกอบอาชีพให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนที่ผ่านมา พบว่ามีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยมุ่งเน้นในเรื่องการประกอบอาชีพหลัก และอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ครัวเรือน ใช้วิธีการจัดกลุ่มสนใจ มีการจัดอบรมความรู้จากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ ศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอเมืองสุพรรณบุรี พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ ส่วนใหญ่ชุมชนจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ โดยมีการจัดประชุม จัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และใช้เป็นสถานที่ของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนของ กศน. ซึ่งระบบบริหารจัดการและการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ กลุ่มอาชีพ และกลุ่มออมทรัพย์ในรูปแบบกรรมการ โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติเป็นศูนย์กลางเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ภายในชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัยของเรณูมาศ กุลศิริมา และคณะ (2554, บทคัดย่อ) ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งพบว่าชุมชนต้องการให้มีการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในตำบลโคกโคเฒ่าโดยความร่วมมือระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ประชาชนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ และการฝึกอบรมที่ช่วยเสริมสร้างความรู้และทักษะอาชีพอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (กระทรวงมหาดไทย, 2548) ดังที่กล่าวไว้ว่า แหล่งเรียนรู้ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพราะแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเปรียบเสมือนขุนทรัพย์ทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้และเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

สำหรับการจัดการความรู้ชุมชน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนโคกโคเฒ่ายังไม่มีมีการดำเนินการเป็นระบบเครือข่ายอย่างชัดเจน ส่วนใหญ่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันซึ่งกันและกัน สำหรับ

กลุ่มอาชีพจะมีผู้นำกลุ่มไปร่วมกิจกรรมจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ แล้วกลับมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกัน มีการจัดประชุมสัมมนาและฝึกอบรม ให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ ในขณะที่คนรุ่นใหม่จะช่วยเหลือกลุ่มในเรื่องการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ การใช้คอมพิวเตอร์ การตกแต่งและการออกแบบผลิตภัณฑ์ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพ ชุมชนได้รับการส่งเสริมให้ความรู้ทางเกษตร โดยมีนักวิชาการมาแนะนำวิธีปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมี มาเป็นอินทรีย์ และใช้สมุนไพร และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อินทรีย์อัดเม็ด ซึ่งจัดจำหน่ายโดยเครือข่ายกิจกรรมไร่นาสวนผสม มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมคนในชุมชนให้มีรายได้เพิ่มจากการฝึกอบรมของ กศน. และพัฒนาชุมชน เช่น ทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม สบู่ ครีมนวดผม พวงหรีด ดอกไม้จันทน์ ฯลฯ ลักษณะการจัดกิจกรรมของเครือข่ายเป็นไปการแลกเปลี่ยนเกื้อกูลผลประโยชน์ต่อกัน ร่วมมือร่วมแรงกันพัฒนาให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง ปัจจุบันชุมชนมีตราสินค้า “เพชรพานทอง” เป็นที่รู้จักและยอมรับของทุกคนในชุมชนและจากชุมชนใกล้เคียง วิถีชีวิตชุมชนโคกโคเฒ่ามีบริบทที่สอดคล้องกับผลการวิจัยของประสิทธิ์ นิมจินดา และคณะ (2544) ที่ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้เศรษฐกิจชุมชน: กรณีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโพธิ์มี พบว่ากลุ่มอาชีพแต่ละกลุ่ม สามารถที่จะบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพตามศักยภาพของกลุ่ม ความมุ่งมั่นของกลุ่มสมาชิกซึ่งมีความสนใจ ความต้องการที่แตกต่างกันไปตามสภาพของท้องถิ่น ความสำเร็จของการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มขึ้นอยู่กับ 1) ด้านปัจจัยในการทำงาน แต่ละกลุ่มมีวัตถุประสงค์ของโครงการที่ชัดเจน มีแผนการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมและปฏิบัติได้ มีพื้นที่ดำเนินการที่เป็นเป้าหมายอย่างครอบคลุม 2) ด้านกระบวนการดำเนินงาน แต่ละกลุ่มให้สมาชิกและคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ สะท้อนกลับเพื่อปรับปรุงพัฒนางาน เกิดกลุ่มที่ได้ดำเนินงานกิจกรรมเป็นไปตามแผนงานโครงการของแต่ละกลุ่มที่วางไว้ และมีการปรับแผนการดำเนินงานให้ยืดหยุ่นสอดคล้องกับปัจจัยที่มีอยู่ มีการประสานความร่วมมือจากภายนอกเพื่อส่งเสริมให้มีงบประมาณดำเนินการ ตลอดจนทั้งการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มสมาชิก องค์กร โดยการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน เห็นช่องทางในการดำเนินการต่างๆ เพื่อดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ และ 3) ด้านผลผลิตของการดำเนินงาน มีการบริหารจัดการกลุ่มชัดเจน จะเห็นได้ชัดจากการระดมทุนเพื่อส่งผลต่อความเป็นเจ้าของในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน ซึ่งมีการบริหารจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ การผลิต และการวางแผนด้านการตลาด สามารถแสวงหาความร่วมมือจากภายในชุมชน และภายนอกชุมชนได้

เครือข่ายภายในชุมชนโคกโคเฒ่าเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ตามวิถีชีวิตชนบทไทยมีการรวมกลุ่มตามความสมัครใจในเครือญาติ และครอบครัว มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพชุมชน โดยแต่ละกลุ่มจะมีขอบเขตโครงสร้างที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นหัวหน้าใครเป็นสมาชิก มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการ กฎระเบียบการดำเนินงานและผลตอบแทนเป็นรูปธรรมในระดับหนึ่ง มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายภายในชุมชน ระหว่างกลุ่มอาชีพ และระหว่างหมู่บ้านโดยการร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ในลักษณะเครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน สำหรับเครือข่ายภายนอกของชุมชนโคกโคเฒ่าเป็นรูปแบบเครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยองค์กรภาครัฐ อาทิ กรมพัฒนาชุมชน กรมการส่งเสริมการศึกษานอก

ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และกรรมการปกครองท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามนโยบายและแผนพัฒนาชุมชนของรัฐบาล หน่วยงานท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเครือข่ายให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนโดยชุมชน มีการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มีการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารจากเครือข่ายภายนอกสู่ภายในชุมชนโดยผ่านผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชน แต่ยังไม่มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการความรู้ชุมชนมากเท่าที่ควร ดังนั้นแนวทางในการสร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อหนุนเสริมให้ตำบลโคกโคเตมาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการจัดการความรู้ชุมชนอย่างเป็นระบบ และมีการดำเนินงานเป็นอย่างต่อเนื่อง ดังที่ นกมล พล สิบหมื่นเปี่ยม (2548) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดชลบุรี ที่พบว่า ความจำเป็นของการพัฒนาให้ชุมชนหรือเมืองเป็นแหล่งการเรียนรู้ในสังคมไทย ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในเรื่องที่ทำให้การศึกษาตลอดชีวิตและตามเจตนารมณ์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในเรื่องท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาอบรมและฝึกอาชีพอันเนื่องมาจากการได้รับผลกระทบในความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยี ประเทศไทยต้องเตรียมประชาชน เตรียมชุมชนให้มีศักยภาพ มีความพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและเดินนำสู่ยุคแห่งความก้าวหน้า โดยดำเนินยุทธศาสตร์สร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ด้วยการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเป็นวิถีทางที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนไปสู่เป้าหมายในการพัฒนาประเทศ และพบว่า การจัดการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อสังคมและสามารถเข้าถึงสถาบันหรือหน่วยงานต่างๆ ที่มั่นคง จะทำให้เกิดความร่วมมือแบบหุ้นส่วน การมีส่วนร่วมและความสามารถในการดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมความกลมเกลียวของสังคมและพัฒนาเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับทุกส่วนของชุมชน อันนำไปสู่การทำให้เกิดเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยที่เมืองแห่งการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเพื่อเรียนรู้แนวทางการส่งเสริมการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งของการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ คือ สถาบันต่างๆ ที่เป็นตัวหลัก (Key Institutions) คือ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการก่อให้เกิดการริเริ่มในขั้นต้นของประชาชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ กลุ่มที่เป็นแกนกลาง (Core Groups) คือ ผู้แทนจากกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาสาสมัครสำหรับร่วมกันทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน โดยความสมัครใจและอุทิศเวลา และทรัพยากรอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง และกลุ่มสนใจ (Wider Interests) คือ เป็นบุคคลทั่วไปในชุมชนที่มีความกระตือรือร้นและเข้าร่วมกิจกรรมซึ่งจัดขึ้นในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ โดยขณะที่ร่วมทำกิจกรรมนั้นๆ จะเป็นผู้มีความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนและเสนอแนะเพื่อการพัฒนากิจกรรมที่จัดขึ้น และกลุ่มนายจ้างที่เป็นตัวหลัก (Key Employers) คือ ผู้แทนของหน่วยงานภาคเอกชน ซึ่งมาจากสถานประกอบการ โดยมีบทบาทสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนและสานต่อในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชนในพื้นที่

2. แนวทางในการจัดการความรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนโดยใช้เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

แนวทางในการจัดการความรู้โดยใช้เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน โดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อค้นหาปัญหา และแนวทางแก้ไขในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ชุมชน อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1) องค์ประกอบของการจัดการความรู้ชุมชน มี 3 องค์ประกอบ กล่าวคือ

คน ในชุมชนโคโคเผ่าส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับพื้นฐาน มีผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ มีการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีแหล่งการเรียนรู้หลากหลาย มีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ วัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพ ผู้นำชุมชนสามารถสร้างความรู้/แสวงหาความรู้เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิผลได้ แต่ในกระบวนการจัดการความรู้ชุมชนยังไม่เป็นระบบ ไม่มีหน่วยงาน/กลุ่มทีมงานที่จะจัดการความรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนบางหมู่บ้านมีน้อย ซึ่งในแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2555) ได้กล่าวไว้ว่า คนถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งความรู้ และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ คนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดขององค์ประกอบทั้งหมด เพราะคนจะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเคลื่อนไหวของการจัดการความรู้ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ หรือล้มเหลวขององค์กร ดังนั้นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการความรู้ชุมชนตำบลโคโคเผ่า ประการแรกคือชุมชนจำเป็นต้องสร้างคนให้มีความรู้มีความสามารถด้านการบริหารจัดการองค์ความรู้เป็นผู้สร้าง พัฒนา จัดเก็บ เผยแพร่ รวมทั้งการประเมินผลการใช้ความรู้ ซึ่งถือว่าเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการจัดการความรู้ และส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง

เทคโนโลยีสารสนเทศ มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในโรงเรียน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐในชุมชนโคโคเผ่า แต่ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ของชุมชน ปัญหาสำคัญคือการขาดแคลนสื่อ อุปกรณ์เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการดำเนินงานของศูนย์ ในส่วนนี้ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อมทั้งในส่วนขององค์ความรู้ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเป็นเครื่องมือเพื่อค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยน รวมทั้งนำความรู้ไปใช้อย่างง่ายและรวดเร็วขึ้น เป็นเครื่องมือสนับสนุนให้การจัดการความรู้ให้ประสบผลสำเร็จ ตำบลโคโคเผ่าเป็นชุมชนขนาดเล็ก วิถีชีวิตตามบริบทชุมชนเกษตรกรรมจึงแตกต่างจากองค์กรส่วนใหญ่ที่มุ่งพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยมุ่งหวังจะให้บุคลากรใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบทบาทในการจัดการความรู้ประกอบด้วย เทคโนโลยีการสื่อสาร เทคโนโลยีการทำงานร่วมกัน และเทคโนโลยีการจัดเก็บ (วิจารณ์ พานิช, 2555) ดังนั้นในองค์ประกอบส่วนนี้ของการจัดการความรู้ของชุมชน ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าสถานศึกษาในระบบและนอกระบบจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อยกระดับความรู้ของชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้นำชุมชนให้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน การประกอบอาชีพของชุมชนได้

กระบวนการ พบว่าการจัดการความรู้ของชุมชนให้เกิดผลอย่างจริงจังเป็นเรื่องค่อนข้างยาก เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากองค์กรปกครองท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการเรียนรู้มีเป้าหมายเพื่อการประกอบอาชีพ มีการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม แต่กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนยังไม่เป็นระบบ ไม่มีทีมงานที่จะจัดการความรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนมีน้อย ไม่มีเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้จากภายนอกชุมชนที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ โดยผู้นำชุมชนจัดประชุม หรือผู้นำกลุ่มบอกเล่าให้สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมเรียนรู้ ไม่มีการรวบรวม/จัดเก็บองค์ความรู้ ไม่มีการรวบรวม/ประเมินผลการนำไปใช้อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ตามกระบวนการจัดการความรู้เป็นการบริหารจัดการ เพื่อนำความรู้จากแหล่งความรู้ไปให้ผู้รู้ เพื่อทำให้เกิดการปรับปรุงและนวัตกรรม เป็นแนวทาง และขั้นตอนการจัดการความรู้ที่อยู่บนรากฐานของเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กร ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือการสร้างและจัดหาความรู้ การแบ่งปันความรู้ การใช้ หรือเผยแพร่ความรู้ กระบวนการแรกอยู่ในองค์กรและโครงสร้างพื้นฐานที่จะช่วยให้การจัดการความรู้เป็นจริง กระบวนการโครงสร้าง พื้นฐานเป็นองค์ประกอบของความต้องการที่จะทำให้เกิดการจัดการความรู้ ซึ่งสัมพันธ์กับคนวัฒนธรรม และเทคโนโลยี ดังที่วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้ที่ดีเริ่มด้วยสัมมาทิฐิ: ใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุความสำเร็จและความมั่นคงในระยะยาว การจัดทีมริเริ่มดำเนินการ การฝึกอบรมโดยการปฏิบัติจริง และดำเนินการต่อเนื่อง และการจัดการระบบการจัดการความรู้ โดยใช้แรงจูงใจในการริเริ่มดำเนินการจัดการความรู้ แรงจูงใจแท้ต่อการดำเนินการจัดการความรู้ คือ เป้าหมายที่งาน คน องค์กร และความเป็นชุมชนในที่ทำงานเป็นเงื่อนไขสำคัญ (วิจารณ์ พานิช, 2555)

อย่างไรก็ตาม ในองค์ประกอบ 3 ส่วนของชุมชนโคโคเดมาที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ทั้งสามส่วนยังมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะต้องเชื่อมโยงและบูรณาการอย่างสมดุล ตามหลักการจัดการความรู้ของกรมการปกครอง จากพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 กำหนดให้ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการ เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วและเหมาะสมต่อสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน (Anonymous, 2012b)

2) กระบวนการจัดการความรู้ชุมชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการจัดการความรู้ “ชุมชนโคโคเดมาสามัคคี มีความสุข เข้มแข็ง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น” สอดคล้องกับแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2549) ที่ได้อธิบายวิธีดำเนินการจัดการความรู้ในองค์กรตามแนวทางของ Nonaka และTakeuchi ว่าในการดำเนินการจัดการความรู้ในองค์กรมีการดำเนินกิจกรรมสำคัญ 7 ประการ โดยประการแรก คือ การสร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ ผู้บริหารระดับสูงมีหน้าที่สร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ที่เป็น “ความรู้แห่งชีวิต” หรือความรู้หลักขององค์กร สำหรับใช้เป็นเข็มทิศในการจัดการความรู้ขององค์กร การจัดการวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ต้องไม่ใช่เพียงแค่สร้าง แต่จะต้อง

เรียงร้อยคำให้กินใจและเข้าใจได้ง่าย แล้วสื่อสารให้เป็นที่รับรู้และซาบซึ้งจนเกิดเป็นความเชื่อ และค่านิยมร่วมกันทั่วทั้งองค์กร และวิสัยทัศน์ดังกล่าวต้องมีความชัดเจนในระดับที่เหมาะสม คือชัดเจนในระดับที่มองเห็นทิศทางและขอบเขตร่วมกันได้อย่างชัดเจน ไม่มีรายละเอียดมากเกินไปจนทำให้ปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของพนักงาน วิสัยทัศน์ดังกล่าวจะต้องเปิดโอกาสให้พนักงานในแต่ละหน่วยย่อยร่วมกัน ตีความ นำไปสู่วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ของหน่วยย่อยภายใต้วิสัยทัศน์ภาพรวมทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน ท่วมเทที่จะทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์นั้น

กระบวนการจัดการความรู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ของชุมชน ตำบลโคกโคเฒ่า มีดังนี้

1) การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification) พบว่าความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ส่วนใหญ่เป็นความรู้แบบไม่ชัดแจ้งที่แฝงในตัวบุคคลในชุมชน เกิดจากการประกอบอาชีพ สืบทอดจากคนรุ่นเก่าๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพหลัก ชุมชนต้องการความรู้ทางด้านอาชีพเสริม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาดและการทำวิสาหกิจชุมชน

2) การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) ภายในชุมชนมีครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพหลักเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอาชีพและสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะจากการปฏิบัติงาน ชุมชนสามารถแสวงหาความรู้ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมการต่างๆ ของกลุ่มอาชีพ/หน่วยงานในพื้นที่ และแสวงหาได้จากหน่วยงานต่างภายนอกชุมชนและเครือข่าย

3) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) ส่วนใหญ่ชุมชนสร้างความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนทุกช่วงวัย เกิดจากการพูดคุยกันของผู้นำชุมชนกับเพื่อนบ้าน และเครือข่าย มีการถ่ายทอดความรู้ภายในกลุ่มอาชีพ มีการประชุม ทำประชาคมหมู่บ้าน มีการสร้างความรู้จากสมาชิกเครือข่ายของชุมชนโดยผู้นำชุมชน มีการทดลองปฏิบัติ ลองผิดลองถูก แล้วปรับปรุงพัฒนาจนเกิดองค์ความรู้ที่ต้องการ ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้จากประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคล และความรู้จากภายนอกที่หน่วยงานภายนอกมาจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้

4) การจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ (Knowledge Storage and Retrieval) ชุมชนโคกโคเฒ่ายังไม่มีการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่เป็นความรู้แฝงที่มีอยู่ในตัวบุคคล ไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นความรู้ที่ชัดแจ้งเป็นรูปธรรม ในการดำเนินงานกลุ่มอาชีพและกลุ่มออมทรัพย์มีการจดบันทึกเป็นสมุด/เอกสารที่เก็บรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ แต่ไม่มีการจัดเก็บโดยใช้เทคโนโลยี มีการจัดเก็บผลการดำเนินงานในรูปเอกสารแยกตามกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีคณะกรรมการดำเนินงานรับผิดชอบ

5) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ชุมชนโคกโคเฒ่ามีการถ่ายทอดความรู้ในหลายรูปแบบ อาทิ การเล่าสู่กันฟัง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนช่วยเพื่อน สอน ศึกษาดูงาน และศูนย์การเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้โดยชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกชุมชน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการจัดอบรมฝึกอาชีพโดยผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานภาครัฐ

6) การใช้ความรู้ (Knowledge Utilization) ชุมชนโคกโคเฒ่ามีการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานกลุ่มอาชีพของชุมชน เป็นการใช้ความรู้ที่มีฐานความรู้อยู่แล้วบูรณาการ

ร่วมกับองค์ความรู้ที่ได้จากการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อาทิ ชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานจากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยนำองค์ความรู้ในการใช้วัสดุพลาสติกที่ได้รับการอบรมจาก กศน.มาประยุกต์ในการออกแบบต่างๆ มีการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการเกษตรมาประยุกต์ใช้กับองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องการผลิตปุ๋ยมีการพัฒนาจากการผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพเป็นปุ๋ยอัดเม็ดที่มีการบรรจุถุงมีตราเป็นของชุมชน (ตราเพชรพานทอง) เป็นต้น

7) การติดตามประเมินผลความรู้ (Knowledge Evaluation) ในส่วนการจัดการความรู้ของชุมชนโคกโคเตมาโดยรวมไม่ได้ปรากฏชัดเจน แต่มีการจัดประชุมผู้นำชุมชน คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มต่างๆ ของชุมชนที่ศูนย์การเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ เพื่อรายงานผลการดำเนินงานของชุมชน มีการติดตามผล การดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยประเมินจากคุณภาพและจำนวนผลิตภัณฑ์ และผลตอบแทนทั้งในรูปตัวเงินที่เพิ่มขึ้นและรางวัลที่ได้รับของสมาชิกกลุ่มและชุมชน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนโคกโคเตมากับการจัดการความรู้ของกรมการปกครอง ได้กำหนดขอบเขต KM ที่ได้มีการพิจารณาแล้วเห็นว่ามี ความสำคัญเร่งด่วนในขณะนี้ คือ การจัดการองค์ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการ และได้กำหนดเป้าหมาย (Desired State) ของ KM ที่จะดำเนินการในปี พ.ศ.2549 คือมุ่งเน้นให้อำเภอ/กิ่งอำเภอ เป็นศูนย์กลางองค์ความรู้ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการในพื้นที่ที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน่วยที่วัดผลได้เป็นรูปธรรม คือ อำเภอ/กิ่งอำเภอ มีข้อมูลผลสำเร็จ การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการในศูนย์ปฏิบัติการฯ ไม่น้อยกว่าศูนย์ละ 1 เรื่อง และเพื่อให้เป้าหมายบรรลุผล ได้จัดให้มีกิจกรรมกระบวนการจัดการความรู้ และกิจกรรมกระบวนการเปลี่ยนแปลงควบคู่กันไป โดยมีความคาดหวังว่าแผนการจัดการความรู้จะเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญสู่การปฏิบัติราชการในขอบเขต KM และเป้าหมาย KM ในเรื่องอื่น ๆ และนำไปสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (Anonymous, 2012b) จากผลวิจัยข้างต้นพบว่าชุมชนโคกโคเตมาเป็นหน่วยเล็กๆ ในระดับตำบลที่ช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการจัดการความรู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ภาพรวมในระดับอำเภอและจังหวัดต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนมีเป้าหมายหลักเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น กระบวนการจัดการความรู้มุ่งเน้นไปในเรื่องการประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข โดยความร่วมมือ ความรัก ความสามัคคีของทุกคนในชุมชน ทั้งนี้ ในกระบวนการจัดการความรู้ชุมชนมีการค้นหา มีการสร้างและแสวงหาความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการใช้ความรู้ ส่วนขั้นตอนที่ควรพัฒนาปรับปรุงให้เกิดกระบวนการความสมบูรณ์มากขึ้น คือ ขั้นตอนการการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ และการติดตามประเมินผลความรู้ โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน ดำเนินการสร้างทีมงานจัดการความรู้ วางระบบการบริหารจัดการให้มีการดำเนินการจัดการความรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ การเรียนรู้ และการติดตามประเมินผลความรู้

3) แนวทางในการจัดการความรู้ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนโดยใช้ เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

จากผลการวิจัย และการวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อน โอกาส/อุปสรรคในการจัดการความรู้ชุมชนตำบลโคโคเคาะ ได้นำเสนอแนวทางในการจัดการความรู้ชุมชนตำบลโคโคเคาะ โดยเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ใน 4 แนวทาง ประกอบด้วย การพัฒนาทีมงานเครือข่ายการจัดการความรู้ชุมชน การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาระบบการจัดการความรู้ และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ อภิปรายผลในแต่ละแนวทางได้ดังนี้

3.1 พัฒนาทีมงานเครือข่ายการจัดการความรู้ชุมชน เพื่อสร้างทีมงานในการจัดการความรู้ชุมชนตำบลโคโคเคาะ ให้สามารถบริหารจัดการ สร้างและแสวงหาความรู้ที่จำเป็นมาใช้ประโยชน์ในชุมชน ทำให้ประชาชนดำรงชีพได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน มีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1. ผู้บริหารและผู้นำชุมชนร่วมวางแผนการบริหารจัดการความรู้ชุมชน สร้างวิสัยทัศน์ในการจัดการความรู้ กำหนดเป้าหมาย การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ภายในชุมชนร่วมกัน
2. สร้างทีมจัดการความรู้ของชุมชนจากกลุ่มสนใจ กลุ่มอาชีพต่างๆ กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มผู้บริหารชุมชน
3. พัฒนาบุคลากรในทีมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการจัดการความรู้
4. สร้างภาคีเครือข่ายประเภทเดียวกันและ/หรือแตกต่างกันกับเครือข่ายภายนอกชุมชน

5. จัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้คนทุกช่วงวัยได้พัฒนาตนเอง ครอบครัว กลุ่มอาชีพ และชุมชนอย่างต่อเนื่องจากแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2549) ที่ได้กล่าวถึงการดำเนินการจัดการความรู้ในองค์กรมีการดำเนินกิจกรรมที่สำคัญเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์และเป้าหมาย คือการสร้างทีมจัดการความรู้ขององค์กร การจัดการความรู้เริ่มที่ตัวบุคคลเป็นคน ๆ แต่ในที่สุดแล้วต้องดำเนินการเป็นทีม และเป็นระบบทั่วทั้งองค์กรจึงจะเกิดพลังของการจัดการความรู้อย่างเต็มที่ และสมาชิกขององค์กรจะต้องเข้าใจบทบาทของตนเองในด้านการจัดการความรู้ ทีมงานจัดการความรู้ขององค์กร ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติจัดการความรู้ ซึ่งประกอบด้วยผู้ปฏิบัติ และผู้เชี่ยวชาญความรู้ กลุ่มวิศวกรความรู้ และกลุ่มผู้บริหารความรู้ ซึ่งในกรณีการพัฒนาทีมงานจัดการความรู้ของชุมชนโคโคเคาะทั้งสามกลุ่มควรเกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนสู่วิสัยทัศน์ตามเป้าหมาย และใช้แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายในการทำงานเชิงพัฒนา (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547) ที่เป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรที่ทำงานพ้องพ้องซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะแข่งขันกัน ในการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน ควรให้องค์กรชุมชนที่จะมาเป็นเครือข่ายกันเป็นผู้ตัดสินใจ และร่วมกันออกแบบให้มากที่สุด ทีมงานนักพัฒนามีหน้าที่เพียงเฝ้าอำนวยความสะดวกกระบวนการเรียนรู้ และตัดสินใจร่วมกันของคน กลุ่ม/องค์กรที่จะมาเป็นเครือข่ายกัน อาจทำรูปของการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระดับหมู่บ้านหรือตำบล เชิญกลุ่มองค์กรตามความสมัครใจมาร่วมตัดสินใจออกแบบเครือข่ายองค์กร โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สถานการณ์องค์กรและชุมชน วิเคราะห์ความจำเป็นในการเป็นเครือข่าย ออกแบบเครือข่าย และจัดการเครือข่ายใน 3 เรื่อง คือ สมาชิกเครือข่ายเป็นใคร เรื่อง

อะไรที่จะเอามาช่วยกัน และทรัพยากรที่จะต้องจัดการร่วมกันในเครือข่าย หลังจากนั้นก็เป็น การออกแบบกิจกรรมเครือข่าย และวางแผนการปฏิบัติการ หากมีแผนที่จะขอรับการสนับสนุน งบประมาณ ทีมนักพัฒนาอาจจะร่วมกับเครือข่ายแสวงหาแหล่งงบประมาณ โดยมีเงื่อนไขว่าเมื่อเสร็จ จากการประชุมทุกครั้ง ให้ผู้แทนองค์กรนำผลการประชุมกลับไปแจ้งให้สมาชิกองค์กรทราบ และรับ ข้อคิดเห็นกลับมาเข้าที่ประชุมเครือข่ายครั้งต่อไปเสมอ เพราะการเป็นเครือข่ายนั้น มิใช่เป็นเครือข่าย ของผู้นำองค์กร หากแต่ประสงค์จะเป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชน ดังนั้นสมาชิกขององค์กรควรมีส่วน ร่วมในการตัดสินใจด้วยเช่นกัน

ในการพัฒนาเครือข่าย อาจทำได้ทั้งโดยเครือข่ายเอง และทีมงานนักพัฒนา เมื่อ เครือข่าย ได้มีการออกแบบวัตถุประสงค์ของเครือข่าย รวมทั้งแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่าง สมาชิกเครือข่าย และจัดทำแผนปฏิบัติการของเครือข่ายแล้ว ทีมนักพัฒนาต้องมีหน้าที่ติดตามการ ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของเครือข่าย และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ศักยภาพเครือข่าย และวางแผนสนับสนุนเพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการ และ ดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายจัดปัญหาอุปสรรคให้กับเครือข่ายเท่าที่จำเป็น สิ่งที่เครือข่ายส่วนใหญ่ ต้องการได้รับการพัฒนา ได้แก่ ศักยภาพในการบริหาร การวิเคราะห์และพัฒนางาน การสนับสนุนการ แก้ไขปัญหาภิภกรรมให้สมาชิกการแสวงหาแหล่งทุน การแสวงหาแหล่งสนับสนุนด้านวิชาการ แต่สิ่งที่ ควรพัฒนาให้กับเครือข่ายก่อนอย่างอื่น คือ กระบวนทัศน์ในการพัฒนา ความเชื่อมั่นในศักยภาพของ ตนและชุมชน ภาวะผู้นำ และทักษะการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้การบริหารงานของเครือข่ายที่ จะทำให้เครือข่ายมีการเจริญเติบโตและยั่งยืนยังต้องให้ความสำคัญใน 3 เรื่อง คือ 1. จัดการให้มีการ แลกเปลี่ยนอะไรระหว่างสมาชิก จะแลกเปลี่ยนกันอย่างไร แลกเปลี่ยนเพื่ออะไร ใครเป็นผู้ได้ ประโยชน์ ประโยชน์ที่ได้มีคุณค่าเพียงใดสำหรับสมาชิก 2. จัดการให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่าง สมาชิกอย่างไร เรื่องอะไรที่ควรจะมีการติดต่อสื่อสาร จะใช้สื่อประเภทใดในการสื่อสาร สารที่สื่อมี ความหมายต่อสมาชิกหรือไม่ อยางไรความถี่ในการติดต่อสื่อสารมีมากน้อยเพียงใด และ 3. จัดการ ให้ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกเป็นไปในทิศทางใด ทิศทางหรือไม่ทิศทาง มีรูปแบบหรือไร รูปแบบ เอื้ออาทรหรือทำตามหน้าที่ผูกพันเป็นเจ้าของร่วม หรือเป็นเพียงผู้ถือหุ้นและรับกำไร ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมีขอบเขตถึงไหน เป็นเพียงตัวแทนหรือสมาชิกกลุ่ม

3.2 พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อยกระดับ แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่คนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัยสามารถเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้สะดวกรวดเร็ว เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา รวมถึงเป็นแหล่ง ที่เอื้อให้เกิดการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของประชาชน มีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

1. จัดระบบการบริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ให้เป็นไปตามมาตรฐาน แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตตลอดชีวิต
2. จัดกิจกรรม/บริการให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิตอย่างคุ้มค่า
3. จัดสรรทรัพยากร งบประมาณเพื่อการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีคุณภาพดำรง อยู่ต่อเนื่อง

สอดคล้องกับผลวิจัยของ เรณูมาศ กุละศิริมา และคณะ (2554) ในเรื่องรูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า พบว่า ชุมชนต้องการให้มีการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในตำบลโคกโคเฒ่าโดยความร่วมมือระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ประชาชนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ และการฝึกอบรมที่ช่วยเสริมสร้างความรู้และทักษะอาชีพอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีหลักการและวัตถุประสงค์ให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า เป็นแหล่งเรียนรู้แบบองค์รวม ในลักษณะสหวิทยาการ มุ่งเน้นการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยใช้มหาวิทยาลัยเป็นฐานในการให้บริการความรู้เชิงวิชาการ เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตขั้นพื้นฐานสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของท้องถิ่น และเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และมีการบริหารจัดการและการบริการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า เป็นไปตามมาตรฐานของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

นอกจากนี้พบว่า แนวทางที่นำเสนอในเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวทางของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประสานให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรชุมชนอื่นในเครือข่ายเดียวกัน ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภาค ระดับชาติ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาแบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยกำหนดให้การเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่เป้าหมายของการพึ่งตนเองในชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในประเภทเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ใหม่ของชุมชน ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากร จัดการผลผลิต จัดการทุนของตนเองจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ใหม่ การเรียนรู้ภายในชุมชนเท่านั้นไม่เพียงพอ อาศัยผู้รู้ภายนอกหรือจากการไปศึกษาดูงาน จากการประชุมสัมมนา การฝึกงาน และการทดลองปฏิบัติ ให้อนุชนหลังได้สืบทอดต่อไป รวมทั้งกรณีอื่นๆ ซึ่งล้วนเป็น "มหาวิทยาลัยชาวบ้าน" ทั้งนี้ การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายเป็นรูปแบบการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดรูปแบบหนึ่งในปัจจุบัน เป็นผู้รู้ เป็นผู้รู้ เป็น "ครู" ที่ทำงานร่วมกับองค์กรชุมชน โดยส่วนใหญ่ได้ก่อตั้ง "สถาบัน" หรือ "สำนัก" แต่ประการใด หากแต่มีบุคคลอื่นมาช่วยดำเนินการจัดตั้งให้

3.3 พัฒนาระบบการจัดการความรู้ เพื่อให้การดำเนินงานตามกระบวนการจัดการความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายนำไปสู่วิสัยทัศน์ในการจัดการความรู้ของชุมชน มีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

1. สร้างระบบการจัดเก็บองค์ความรู้จากทุกแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อให้ทุกคนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก รวดเร็ว
2. การตรวจสอบ กลั่นกรององค์ความรู้ต่างๆ ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
3. สร้างฐานข้อมูลองค์ความรู้ โดยใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย
4. สร้างเครือข่ายฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อสืบค้น สร้างและแสวงหาความรู้ใหม่ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว
5. จัดกิจกรรมส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนแต่ละช่วงวัย เพื่อสืบสานวัฒนธรรมการเรียนรู้

ดังที่ประพนธ์ ผาสุกยัต (2549, หน้า 19-26) ได้เปรียบเทียบกระบวนการจัดการความรู้ เหมือนปลาตัวหนึ่ง รูปร่างของปลาแต่ละตัวย่อมมีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกับการทำ KM ของแต่ละหน่วยงานก็ย่อมจะมีความแตกต่างเช่นกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความต้องการและจุดเน้นของแต่ละหน่วยงานซึ่งจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง บางหน่วยงานอาจจะเน้นที่ “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ซึ่งหมายความว่าส่วนของลำตัวปลาจะใหญ่กว่าส่วนอื่น ในขณะที่บางหน่วยงานอาจจะเน้นส่วนที่เป็นคลังความรู้และการใช้ ICT แสดงว่าหน่วยงานนั้นมีส่วนของหางปลาใหญ่กว่าส่วนอื่น และได้แสดงทิศต่อการจัดการความรู้ในส่วนที่เน้นลำตัวปลา Knowledge Sharing (KS) หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในองค์กรกว่า การทำ KM ที่ดี จะแบ่งคนออกได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 พร้อมให้ และกลุ่มที่ 2 ใฝ่รู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ คือ วิทยากรที่ให้ข้อเสนอแนะ และวิทยากรที่เต็มใจรับฟังข้อเสนอแนะ โดยการจัดให้คน 2 กลุ่มนี้มีเวทีหรือช่องทางที่เปิดโอกาสให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เชื่อว่าการทำ KM ที่ดีจะต้องทำในทุกระดับ ทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการ (ลูกค้า) รวมถึงการรับฟังความรู้ทั้งจากภายในและภายนอกหน่วยงาน การทำ Tacit Knowledge ให้เป็น Explicit Knowledge เช่น การจัดทำการบรรยาย ใบบาง ใบความรู้และอุปกรณ์อื่นๆ เก็บไว้ในคลังความรู้ เพื่อให้สามารถนำไปใช้บรรยายและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นได้ โดยไม่ต้องเริ่มต้นจากศูนย์ ทั้งนี้ ถ่ายทอดความรู้ต้องมีความพึงพอใจกับวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นความรู้ การร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน มีความพึงพอใจในผู้ร่วมงานและความสำเร็จของงาน และส่วนหนึ่งที่เห็นประจักษ์จากประสบการณ์ในการจัดการความรู้ คือ การทำ KM จะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นก่อน ทั้งนี้ 90% ของกิจกรรมการจัดการความรู้ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมองค์กร เพราะสิ่งนี้จะทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จในเรื่องการจัดการความรู้ กล่าวคือ จะต้องสร้างวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ของคนในองค์กรให้เกิดขึ้นแทนทัศนคติความเชื่อเดิมๆ ที่ว่า “ความรู้ คือ อำนาจทำให้เรามีความสำคัญเหนือคนอื่น” คนจึงไม่ยอมแลกเปลี่ยนความรู้กันเพราะเกรงว่าคนอื่นจะรู้มากกว่าตน

สอดคล้องกับคำกล่าวของนภาพร สุวรรณศักดิ์ (2551) ที่ว่า “การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ คือ การใช้ความรู้ชุมชนเป็นต้นทุนในการเชื่อมโยงสู่การจัดการศูนย์เรียนรู้ ใช้กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นตัวเชื่อมโยงกลุ่มคนในการจัดการปัญหา ผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มและเครือข่ายในการจัดการปัญหาและกำหนดทิศทางพัฒนา ใช้ความรู้ที่กระจุกกระจายอยู่ในชุมชนเข้ามารวบรวมและจัดหมวดหมู่ สร้างให้เป็นระบบ และจัดการให้เกิดการเรียนรู้ ให้เกิดถ่ายทอดเป็นประสบการณ์และบทเรียน ทั้งนี้การพัฒนาศูนย์เรียนรู้จะตอบสนองต่อยุทธศาสตร์จังหวัดได้อย่างไรนั้น จะต้องมีการจัดระบบความรู้ของชุมชนให้เป็นศูนย์เรียนรู้ โยงสู่การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งงบประมาณ และกิจกรรม ทั้งนี้จะต้องเข้าใจชัดเจนร่วมกันว่าศูนย์เรียนรู้ไม่ใช่ประเด็นใหม่ แต่เป็นประเด็นที่มาเติมเต็มงานพัฒนาให้มีคุณภาพ ดึงความรู้ชุมชน เพื่อการสื่อสารต่อสาธารณะทั้งกับภายในชุมชนและภายนอกชุมชน”

3.4 สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนโคกโคเฒ่าเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้มีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

1. จัดกิจกรรมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีชีวิตชีวาและแสวงหาแหล่งใหม่

2. จัดกิจกรรมสหวิทยาการ การไปทัศนศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มอาชีพ และชุมชน

3. การยกย่องเชิดชูเกียรติให้ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงผู้เชี่ยวชาญด้านต่างของชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบให้เยาวชนรุ่นหลังต่อมา

4. การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และ โรงเรียนตามขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมไทย

5. ส่งเสริมกิจกรรมการวิจัยเชิงพื้นที่ เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัวในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และมีโอกาสเข้าร่วมประสบการณ์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัย

แนวทางที่นำเสนอในส่วนนี้เป็นเป้าหมายสูงสุดที่จะทำให้กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนบรรลุตามวิสัยทัศน์ที่กำหนด ดังที่วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึง “นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข” จากการบรรยายของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่ได้ตีความหมายของ “การเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข” ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการจัดการความรู้อย่างลึกซึ้งมาก จึงได้สรุปนำเสนอไว้ว่า การพัฒนาชุมชนต้องมี 4 องค์ประกอบ (Anonymous, 2012b) กล่าวคือ

1. ชุมชน หมายถึงการอยู่ร่วมกัน ความเป็นชุมชนมีเป้าหมายที่การอยู่ร่วมกัน
2. เป็นสุข หมายถึงความเป็นทั้งหมด ความเป็นปกติ สมดุล บูรณาการของปัจจัยต่าง ๆ อย่างน้อย 8 ด้าน ได้แก่ ชีวิต สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศาสนธรรม ครอบครัว และชุมชน
3. การเรียนรู้ หมายถึงการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนนั้น ๆ ผ่านการปฏิบัติ
4. การสร้างเสริม หมายถึงการเข้าไปเอื้ออำนวย ส่งเสริม เสริมพลัง (empower) ไม่ใช่เข้าไปสอนหรือถ่ายทอดความรู้

ทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ คือหัวใจของการจัดการความรู้ในทุกบริบท ไม่ใช่แค่การจัดการความรู้ของชาวบ้านหรือของชุมชน ในเรื่องการจัดการความรู้นี้ การเรียนรู้สำคัญกว่าตัวความรู้ เพราะถ้าไม่ระวัง ตัวความรู้จะเป็นความรู้ที่หยุดนิ่งตายตัว การเรียนรู้จะมีลักษณะ “เดินได้” คือมีชีวิตเป็นพลวัต การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติ

สอดคล้องกับผลวิจัยของนภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม (2548) ในเรื่อง การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรี พบว่าความจำเป็นของการพัฒนาให้ชุมชนหรือเมืองเป็นแหล่งการเรียนรู้ในสังคมไทยตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในเรื่องที่ทำให้การศึกษาตลอดชีวิตและตามเจตนารมณ์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในเรื่องท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาอบรมและฝึกอบรมอันเนื่องมาจากการได้รับผลกระทบในความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยีประเทศไทยต้องเตรียมประชาชน เตรียมชุมชนให้มีศักยภาพ มีความพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและเดินนำสู่ยุคแห่งความก้าวหน้า โดยดำเนินยุทธศาสตร์สร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ด้วยการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเป็นวิถีทางที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนไปสู่เป้าหมายในการพัฒนาประเทศ เพราะฉะนั้นการดำเนินการให้สังคมไทยเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมไทย

จากแนวคิดเริ่มเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) ของสหราชอาณาจักรที่กำลังดูแลโดยสถาบันการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้ใหญ่แห่งชาติ (NIACE) กระทรวงศึกษาธิการและทักษะ พบว่า การจัดการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อสังคมและสามารถเข้าถึงสถาบันหรือหน่วยงานต่างๆ ที่มั่นคง จะทำให้เกิดความร่วมมือแบบหุ้นส่วน การมีส่วนร่วมและความสามารถในการดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมความกลมเกลียวของสังคมและพัฒนาเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับทุกส่วนของชุมชน อันนำไปสู่การทำให้เกิดเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยที่เมืองแห่งการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเพื่อเรียนรู้แนวทางการส่งเสริมการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีปัจจัยสำคัญของการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547) ปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก (Key Individuals) คือ ผู้แทนซึ่งมาจากกลุ่มบุคคลที่สามารถสร้างความเชื่อถือให้แก่ประชาชนในพื้นที่ได้และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดและผลักดันในการทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ภายในพื้นที่ สถาบันต่างๆ ที่เป็นตัวหลัก (Key Institutions) คือ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการก่อให้เกิดการริเริ่มในขั้นต้นของประชาชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ และกลุ่มที่เป็นแกนกลาง (Core Groups) คือ ผู้แทนจากกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาสาสมัครสำหรับร่วมกันทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน โดยความสมัครใจและอุทิศเวลาและทรัพยากรอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง กลุ่มสนใจ (Wider Interests) คือ เป็นบุคคลทั่วไปในชุมชนที่มีความกระตือรือร้นและเข้าร่วมกิจกรรมซึ่งจัดขึ้นในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ โดยขณะที่ร่วมทำกิจกรรมนั้นๆ จะเป็นผู้มีความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนและเสนอแนะเพื่อการพัฒนากิจกรรมที่จัดขึ้น และนายจ้างที่เป็นตัวหลัก (Key Employers) คือ ผู้แทนของหน่วยงานภาคเอกชน ซึ่งมาจากสถานประกอบการโดยมีบทบาทสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนและสานต่อในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชนในพื้นที่ จากปัจจัยสำคัญของการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ดังกล่าว หากได้ปฏิบัติงานและทำกิจกรรมของชุมชนโดยยึดหลักของการทำงานที่มีความร่วมมือแบบหุ้นส่วน หลักของการมีส่วนร่วม และหลักของความสามารถในการดำเนินงานนั้น จะทำให้สามารถช่วยสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนในชุมชนให้มีความพร้อมกันการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยที่ได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) ผู้นำชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการความรู้ในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพของชุมชนอย่างเป็นระบบ
- 2) ผู้นำชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมการให้ความรู้ในประเด็นที่ชุมชนต้องการเพื่อให้มีการจัดกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อติดตามประเมินผล และให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- 3) ผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนใช้เป็นแนวทางส่งเสริม/สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน และส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน
- 4) ผู้บริหารท้องถิ่นใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาชุมชน โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ควบคู่กับการพัฒนาด้านอื่นๆ

- 5) ควรพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อเอื้ออำนวยให้ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้สะดวก และนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพอ่างยั่งยืน
- 6) ผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนควรสนับสนุนการสร้างทีมงานในการจัดการความรู้ชุมชน และเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
- 7) ผู้บริหารท้องถิ่นควรกำหนดนโยบายให้ชุมชนได้ดำเนินงานจัดการความรู้ชุมชนอย่างเป็นระบบ รวมถึงการกำหนดโครงสร้างบุคลากรและบทบาทหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อร่วมดำเนินงานตามกระบวนการจัดการความรู้ชุมชนให้เกิดประสิทธิผล
- 8) ควรมีการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีการ คอมพิวเตอร์และการใช้อินเตอร์เน็ต เพื่อการเก็บรวบรวมองค์ความรู้สำคัญๆ ที่ชุมชนจำเป็นต้องใช้ สามารถนำไปใช้ได้สะดวกรวดเร็ว
- 9) ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ให้ทุกคนในชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของการจัดการความรู้ และร่วมกันสร้างชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
- 10) ควรสร้างร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาคีเครือข่ายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชนให้บรรลุตามวิสัยทัศน์ที่ต้องการ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยที่ได้มีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

- 1) ควรมีการขยายขอบเขตการวิจัยให้ครอบคลุมชุมชนในระดับอำเภอ จังหวัด ภูมิภาค และระดับประเทศ
- 2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการจัดการความรู้กับชุมชนอื่นๆ
- 3) ควรมีการวิจัยเชิงลึกในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้ที่จำเป็นของกลุ่มอาชีพต่างๆ รวมถึงแนวทางในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มเพื่อเชื่อมโยงให้ครอบคลุมทั่วประเทศ